

ESKİ MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DA DAVUL ÇALMA GELENEĞİ: SUMER VE HİTİT ÖRNEĞİ

Suzan AKKUŞ MUTLU¹

Geliş: 11.06.2021 / Kabul: 27.07.2021

Öz

Dünya kültür mirasının oluşmasında önemli katkı sağlayan uygarlık merkezleri arasında yer alan Eski Mezopotamya ve Anadolu coğrafyalarında müzik ve müzik aletleri; büyüün, sanatın, iletişimin ve törenlerin en önemli argümanlarını oluşturmuştur.

İnsanoğlu, tarih öncesi dönemlerden itibaren doğadaki uygun aletleri kullanarak müzik yapmaya çalışmıştır. Doğadaki malzemelerden yararlanılarak müziğe dair yapılan ilk aletlerden biri de davul olmuştur. İlk davul örnekleri ise ağaç kovukları, pişmiş toprak ve hayvan derilerinden yapılmıştır. Tarihsel kronolojiye dair yapılan değerlendirmeler sonucunda müziğe verilen önemin artarak devam ettiği gözlemlenmiştir. Eski Çağ'da kullanımını incelediğimiz davulun ilk örnekleri III. Ur Sülalesi Dönemi'nde Sumerliler tarafından kullanılmıştır. Bu bağlamda dönemin yazılı metinleri ve tasvirleri müziğin kullanıldığı durumları ve yerleri göstermiştir. Ancak tasvirlerde yer alan bazı müzik aletlerinin karşılıklarının metinlerde tespiti söz konusu olmamıştır.

Genellikle merasim müziklerinin önemli bir parçası olan davullar farklı boyutlarda üretilmiştir. Üretimi gerçekleştirilen davullara farklı anlamlar atfedilmiştir. Örneğin tapınak davulları kutsal kabul edilmiş olup, bakımına ve korunmasına ayrı bir özen gösterilmiştir. Bütün bunların yanı sıra dönemin yazılı arşivleri, müziğin ne zaman çalınacağı ve ne zaman durdurulacağını da kurallara bağlandığını göstermiştir.

Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Davul Çalma Geleneği: Sumer ve Hitit Örneği isimli bu çalışmamızda çivi yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular esas alınarak Eski Mezopotamya ve Anadolu'da davul çalma geleneği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ritüel, Davul, Müzik, Eski Anadolu, Mezopotamya.

THE TRADITION OF DRUMMING IN ANCIENT MESOPOTAMIA AND ANATOLIA: THE SUMERIAN AND HITTITE CASES

---

¹ Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, suzan.akkus@nevsehir.edu.tr.

Abstract

In Ancient Mesopotamia and Anatolia, which are among the centers of civilization that made important contributions to the creation of the world common heritage, music and musical instruments constituted the most important vehicles of magic, art, communication, and rituals.

Since prehistoric times, the human race has sought to make music using appropriate tools from nature. The drum was one of the first instruments for music made using material from nature. The first examples of it were made out of tree bark, baked earth, and animal skin. Assessments concerning historical chronology indicate that music increasingly assumed more significance in history. The first examples of the drum, the use of which in the Ancient Times we investigate in this study, were used by the Sumerians during the Third Dynasty of Ur. In this regard, the written texts and descriptions from the period reveal the occasions and places where music was used. However, it has not been possible to identify a correspondence in the texts for some of the musical instruments depicted in the descriptions.

Drums, which were an important part of ceremonial music, were produced in various sizes. Different meanings were attached to different kinds of drums. For instance, temple drums were considered sacred, and a special emphasis was placed on their care and protection. Furthermore, written archives from the period indicate when it was appropriate to play and to stop music.

Our present study, entitled “The Tradition of Drumming in Ancient Mesopotamia and Anatolia: the Sumerian and Hittite Cases,” rely on cuneiform sources to discuss the tradition of drumming in Ancient Mesopotamia and Anatolia.

Keywords: Ritual, Drum, Music, Ancient Anatolia, Mesopotamia.

Giriş

Eski Mezopotamya ve Anadolu toplumları tarafından düzenlenen ritüellerin en önemli parçalarından birini de müzik oluşturmuştur. Bu sebeple Eski Çağ toplumlarına ait okullarda müzik eğitimi verilmiştir. Örneğin Sumer okullarında öğrenciler çivi yazısını öğrenmenin yanında şarkı söyler, şiir yazar ve bir müzik aleti çalardı. Bununla birlikte dini törenlerde tapınaklarda şarkı söyleyen ve müzik aleti çalan görevlilere tapınaklarda eğitim verilmiştir. Eski Mezopotamya ve Anadolu toplumlarının çeşitli kült uygulamalarına yönelik eğitim alan din adamları duruma göre farklı ritimlerde ilahi okumayı ve müzik aleti çalmayı öğrenmek zorunda kalmıştır (Rashid, 2004:134, Yücel, 2021: 25). Diğer yandan tapınaklar, ağıt yakan din adamı tarafından yönetilen davul, cenk ve harplardan oluşan bir orkestraya sahipti. Tapınaklarda kullanılan bu müzik aletlerine ayrı bir kutsiyetlik atfedildiği

için nasıl yapıldıkları kayıt altına alınmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz: Mcintosh, 2005:206).

Dönemin yazılı metinlerinden tapınaklarda ve çeşitli ritüellerde kullanılan müzik aletlerinden biri olan davulun geniş çaplı bir ahşap kasnağın her iki yüzeyine geçirilmiş deri yüzeylerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca duvar resimlerinden davulların 60-90 cm arasında değişen ebatlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Bazen bir müzisyen tarafından bazen de bir kaç kişiyle birlikte çalınan davul (Bkz: Şekil 5), genelde bir yüzeyine tokmakla diğer yüzüne çubukla vurularak çalgıcısının omuzuna bir kuşakla asılmıştır (Sayın, 2018:106). Bununla birlikte dönemin arkeolojik bulgularından davulların bazılarının tokmak kullanılmadan elle vurma yöntemiyle çalındığı anlaşılmaktadır (Sünbül, 2020:28,29).

Dönemin arkeolojik bulgularının yanı sıra çivi yazılı metinlerden de davul hakkında bilgi edinmek mümkündür. Eski Mezopotamya'ya ait yazılı belgelerde davulları tanımlamak için Sumerce KUŞ ya da SU yani deri determinatifi ile birlikte geçen davul çalgısı için “LILIS, ME.ZÉ, SU.GU.GALLI, Á.LÁ,BALAG, BALAG.DI, BALAG.LUL, DUB, ÚB, ÚB.TUR, ÚB.ZABAR ve A.DA.PA” terimleri geçmektedir. Çivi yazılı belgelerde davulu tanımlamak için “UP.PU, ME.ZÉ, BALAG, ŞEM/ŞEM4, TI.GI, bašittatu (habašillatu), Á.LÁ” gibi kavramlar da kullanılmıştır.² Bu isimlerin bazılarının farklı müzik aletlerini tanımlamak için de kullanıldığı tespit edilmiştir (Sünbül, 2020, s. 29). Hititçe metinlerde ise “^{GIS}arkammi”, “*huhupal*”, “*galgalturi*” terimleri davulu tanımlamak için kullanılmıştır (Masalcı Şahin, 2018; Ünal, 2004:108). Bununla birlikte genel olarak şarkı söylemek ve bir müzik aleti çalmanın karşılığı olan *zamaru* (Sumerce *sır*) kelimesine Hititçe metinlerde de rastlanmıştır (Rashid, 2004).

Hâlihazırdaki bilgilere göre Eski Mezopotamya ve Anadolu'da müziğin genellikle dini ritüeller sırasında kullanıldığı ve tapınaklarda tanrılar için şiirsel bir biçimde söylenen dinsel yakarışların zamanla müzik eşliğinde söylenen şarkılara dönüştüğü düşünülmektedir. Bu müzik aletleri içerisinde “*balag*” adı verilen küçük davullar ve “*lilis*” adı verilen ikili davullar da kullanılmıştır (Say, 2006:35). Sumerce LILIS, Sami kavimlerce *lilissu* olarak adlandırılan davulun yarı insan boyutunda sabit olan ve daha küçük taşınabilen iki türü bulunmaktadır (Sünbül, 2020:87). Mezopotamya ritüellerinin en önemli parçası olan tapınak davulu *lilissu*'nun tanrı heykellerinin huzurunda çalındığına dair metinlerde bilgiler mevcuttur (CAD L 187). Aynı

---

² Balaglar ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar onun bir arp veya lir gibi bir telli çalgı olduğunu düşünürken diğerleri ise bir davul olduğunu ileri sürmektedir (Bkz. Peled, 2017:111)

zamanda büyü ritüelleri açısından oldukça önemli olan lilissu davulunun tanrısallaştırıldığı da bilinmektedir (Sünbül, 2020, s. 113).

1. Dua Okuma Ve Ağıt Yakma'da Davul Kullanımı

Eski Çağ'da tanrıların rızasını kazanmak, felaketlerden korunmak, tanrıların isteklerini yerine getirmesini sağlamak gibi çeşitli amaçlarla tanrılara ritüeller düzenlenip, dua edilmiştir. Çeşitli etkinliklerden oluşan bu ritüellerde kullanılan müzik aletlerinden biri de davuldu. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere farklı şekillerde üretilen davulların muhafazası için tapınak davullarına özel bölümler inşa edilmiştir. Hatta dönemin yazılı belgelerinden tapınaklarda davulun korunması adına özel görevliler de bulundurulmuştur (Sachs, 1968:75).

Dönemin yazılı belgelerinden tapınaklarda gerçekleştirilen ritüellerde bazen birkaç farklı uygulamanın birlikte yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar içerisinde tanrılara dua okumanın ayrı bir yeri vardır. Tapınaklarda gerçekleştirilen bu ritüeller sırasında kalû³ olarak tanımlanan din görevlisi, duaları okurken diğer tapınak görevlileri davulları çalmak suretiyle kendisine eşlik etmiştir (Balag ağıtları için bkz: CAD B 38). Örneğin, Tanrıça İstar'a hitaben yazılmış bir ilahide tören sırasında iki farklı davulun çalındığından bahsedilmiştir:

“Onlar elini kutsal algar'a (arp) koyar.

Onlar Kutsal Innini'nin huzuruna çıkarlar.

Ben semanın kudretli kraliçesi Innini'ye selam gönderiyorum.

Onlar davula ve orkestra davuluna el koyarlar.

Ben kutsal Innini'nin huzuruna çıkarım.

Semanın kudretli kraliçesi Innini'ye selam gönderiyorum.

Onlar kutsal zil ve kutsal orkestra davuluna el koyarlar.

Onlar kutsal Innini'nin huzuruna çıkarlar.

Sin'in kudretli kızı, Innini'ye selam gönderiyorum.

Bu üçüncü şarkıdır.” (Sünbül, 2020: 31,32).

---

³ Sumerce *gala* (Akadca *kalû*) şarkı söyleyen din adamı anlamındadır (Bkz: CAD K 92 vd; Akkuş Mutlu, 2012:24,25). Kalû aynı zamanda tapınak davulunun yapımı ve onarılması için yapılan ritüellerden de sorumluydu (Boden, 1998:60-61; Peled, 2017).

Diğer yandan tarihi devirlerde toplumlar başlarına gelecek felaketlerden korunmak amacıyla din adamları eşliğinde tanrılara dua etmenin yanı sıra ağıtlar yakmışlardır. Örneğin; Sumer toplumunda “Gala” adı verilen din adamları tarafından, tanrılardan gelebilecek felaketleri engellemek ve tanruların öfkelerini yatıştırmak amacıyla belirli periyotlarda ağıtlar yakılmıştır. Tüm bunların yanı sıra metinlerden tanrılar için inşa edilen tapınakların herhangi bir saldırıya maruz kalmaması (Petter, 2009: 12, 139) ve felaketler sonucunda tanrının tapınağını terk etmemesi için de ağıtlar yakıldığı anlaşılmaktadır (Petter, 2009: 14). Dolayısıyla Galalar tarafından yapılan törenlerde öfkeli tanruları yatıştırmak ve felaketleri önlemek en önemli amaç olmuştur (Bouzard, 1997: 67, 68). Şehir ağıtları ise şehrin düşman tarafından saldırıya uğraması sonucunda gerçekleşen tahribattan dolayı yakılmıştır. Dönemin yazılı belgelerinden şehir ağıtları okunurken de davulun kullanıldığına dair örnekler mevcuttur. Örneğin; Gutilerin Nippur Kenti’ni yağmalamasından sonra hayatta kalanlar davullar eşliğinde ağıtlar yakmıştır:

“O günlerden sağ kurtulan yaşlı kadınlar,

O günlerden sağ kurtulan yaşlı erkekler,

O yıllardan sağ kurtulan baş gala,

Yedi gün yedi gece için

*Sanki gökyüzünün altında duruyormuş gibi, Yedi balag davulunu yere
koyun ve aralarında*

Lilis davulları Enlil için yankılsın...”(Cooper, 2006: 41).

Sumer toplumunda olduğu gibi Hitit toplumunda sağlık, bereket ve mutluluğun tanruların-tanrıçaların lütfü; hastalıklar, felaketler ve kıtlığın ise onların gazabının bir sonucu olduğuna inanılmıştır. Bütün bu gerekçelerle tanruların gazabına uğramamak, onları hoşnut kılmak için törenler düzenlenip müzik eşliğinde dualar edilmiştir. Hitit yazılı metinlerinde bu konulara dair şu bilgiler yer almıştır:

“...Kral ve kraliçe, ayakta durarak, altından yapılmış hayvan biçimli içki kabıyla fırtına tanrısını içerler, huppar kabıyla içki kurbanı (libasyon) yapılır. Kült şarkıcısı şarkı söyler, davul ve çalpara çalarlar, soytarı söyler, Palwatalla el çırpar, Kita seslenir” (Dinçol, 2003b:50).

Tüm bunların yanı sıra gerek Sumer gerekse Hitit toplumlarında müziğin ne zaman çalınacağı ne zaman durdurulacağı ve ne zaman şarkı söyleneceği gibi törensel döngüler de kurallara bağlanmıştır. Hatta söz konusu kurallar arasında müzik

aletlerinin çalınmaması gereken bazı zamanların ve durumların olduğu da ifade edilmiştir. Örneğin; Ur Şehri'nin yıkılışı üzerine yakılan ağıt metninde geçen “Onlar kalbe neşe getiren uppu ve alû üzerine, ...müziğini senin için çalmadılar” şeklindeki ifade, bu üzücü olay karşısında davulların çalınmadığına ve müziğin susturulduğuna dair elimizdeki önemli arşiv bilgileri arasında yer almıştır (Kramer,1940:61). Hitit metinlerinde de benzer örnekler mevcuttur. Müzik aletlerinin susması gerektiğini belirten KBo XX 14 13' – 14' numaralı metin bu duruma güzel bir örnektir:

“GAL kaplarını krala ne zaman su[narlar]sa [...] / lirler, davul çalınma[z]la[r]” (Masalcı, 2012: 47).

2. Kötülük Kovma Ve Arınma Ritüellerinde Davul Kullanımı

Eski Çağ toplumlarında hastalıkların, pek çok nedeni olmakla birlikte asıl nedenin kızdırılan bir tanrının cinleri musallat etmesinden kaynaklandığına inanılmıştır. İnanışa göre insanlara hastalık ve felaket getiren bu doğa üstü güçlerin bazıları kendi iradesiyle bazıları da tanrıların buyruğuyla hareket etmiştir (Şahinbaş Erginöz, 1999: 156,157; Eliade, 2002:74). İnsanoğlu başlarına gelecek felaketlerden korunmak, kötü ruhları ve cinleri kovmak için de tanrılardan yardım istemiştir. Bütün bu olumsuz durumlara karşı tanrılardan yardım isteme adına düzenlenen törenler sırasında ise; gürültü bir şekilde davullar çalınmıştır:

“Göğün kahramanının koca davulu, dehşet verici kükreyişi sesinin erdiği yerdeki kötü olan her şeyi silip süpürür: güven ona. Bırak savunsun seni! Göğün kahramanının koca davulu dehşet verici parlaklığıyla: bırak destek olsun sana! Gaddar cin ve gaddar gaspçı: dışarı çık! Kötü ruh ve kötü baş belası; Çık git! Gaddar tanrı ve sinsice dolaşan kötü kişi: Defol!” (Kramer, 2000: 226-227).

Sözlerinden de anlaşılacağı üzere davulun dehşet verici sesinin cinleri, kötü ruhları kaçırdığına insanların bu sayede sağlığına ve huzura kavuştuğuna inanılmıştır. Davul aynı zamanda hastaları iyileştirmek için düzenlenen ritüeller sırasında da çalınmıştır. Nitekim Mısır ve Mezopotamya'da olduğu gibi Anadolu toplumlarında da din ve tıp iç içe olmuştur. Bir başka ifadeyle hastalık teşhis edildikten sonra, bitkilerden yapılan ilaçlarla tedavi edilmeye çalışıldığı gibi çeşitli dinsel ayinlere de başvurulmuştur. Dinsel tedavide hastalıklara neden olan tanrılar için dua edilip, kurban sunulmuş, bu sayede hastalığın, cinlerin, kötü ruhların ve kirliliğin uzaklaşacağına inanılmıştır (Bkz. Ünal, 1980; Şahinbaş Erginöz, 1990; Murat, 2003). Müzik aletleri de bu törenlerin en önemli argümanları olmuştur. Örneğin;

KUB LIII 15 + XLI 15 I numaralı metinde davulun tedavi amaçlı kullanıldığına dair çarpıcı ifadeler bulunmaktadır. Metinde ^{LU} A.ZU hekimin hastayı tedavi etmek amacıyla yaptığı büyü içeren uygulamalar sırasında, bir yandan şarkı söylerken bir yandan da davul çaldığından bahsedilmektedir (Masalcı Şahin, 2018: 38,39).

Bütün bunların yanı sıra davullar kötü kehanetlerden etkilenen insanları sağlığına kavuşturmak için düzenlenen “Namburbi” ritüellerinde de kullanılmıştır. Eski Çağ'da Namburbi ritüellerinin pek çok felaketi önlediğine inanılmıştır (Lenzi, 2011: 37). Örneğin; Mezopotamya'da Namburbi büyüleri evde yılan veya akrep görülmesi gibi uğursuz olayların kötü sonuçlarını savuşturmak için de yapılmıştır. Ritüeller sırasında davul veya günah keçisi gibi ritüel nesnelere kullanılarak hasta ve evinin arındırıldığına inanılmıştır (Geller, 2002 :56).

Dönemin toplumlarında insanlar gibi tapınakları arındırmak için yapılan törenlerin en önemli nesnesi şüphesiz davullar olmuştur. Din adamları genellikle kötü ruhları kovmak için gürültülü bir şekilde çalınan davul eşliğinde tapınağın etrafında yürümüştür. Arındırma ayinleri farklı törenler sırasında da gerçekleştirilmiştir. Örneğin; Eski Mezopotamya toplumları tarafından düzenlenen en önemli ritüellerden biri olan Akītu Bayramı'nın zirvesi olan beşinci gününde Tanrı Marduk'un küçük odasını cinlerden ve kötü ruhlardan arındırmak için yapılan ayinde kutsal su tapınağa serpilmiş ve kötü ruhları, cinleri kaçırmak için gürültülü bir şekilde davul çalınmıştır. Bu uygulama tanrı Nabû'nun tapınağında da tekrarlanmıştır (Odisho, 2004: 7-9; Akkuş Mutlu, 2012: 69,70; Akkuş Mutlu, 2014: 286). Dönemin yazılı belgelerinde tapınaklarda kötü ruhları, cinleri kovmak için yapılan ritüel sırasında çalınan davulun sesi boğa sesi ile özdeşleştirilmektedir (Sachs, 1968: 76).

Yine Sumerliler ay tutulması sırasında ortaya çıkabilecek cinleri, kötü ruhları engellemek amacıyla tapınaklarda yapılan ayinler sırasında büyük bir davulu gürültülü bir şekilde çalmıştır. Aslında günümüzde Anadolu'nun bazı bölgelerinde ay veya güneş tutulması esnasında, davulun çalınması suretiyle “ayın boynunu sıkıp, onu boğduğuna inanılan cinlerin” kovalandığı şeklindeki düşünce Sumerlilerden kalan bu geleneğin Yakın Doğu'da binlerce yıldır varlığını sürdürdüğünü göstermektedir (Ünal, 2003: 138; Ünal, 2004:106).

Davulun yaygın olarak kullanıldığı sahalar arasında cenaze ritüelleri sırasındaki matemler de vardır. Hitit cenaze törenlerinde yeraltının kötülüklerinden yakınan ağıtlar yakılırken davul (TIBLA=ŠÀ.A.TAR) çalıcısı müzik eşliğinde ölen insanın adını yüksek sesle sürekli tekrar etmiştir (Ünal, 2003: 138; Yücel, 2021).

3. Kutlamalarda Davul Çalma Geleneği

Eski Çağ toplumları tanrıları memnun etmek amacıyla yılın belirli zamanlarında pek çok tören gerçekleştirmişlerdir. Kötülüklerden, felaketlerden, hastalıklardan ve cinlerden korunmak amacıyla yapılan ritüellerin önemli bir unsuru olan davulun eğlence amacıyla çalındığına dair örnekler de mevcuttur. Örneğin; Tanrıça İnanna'nın Ninşubur'a

"...Bırak davullar ve tefler çınlasın,

Bırak tigi- müziği -çok tatlı- çalın

Bırak bütün ülke soylu adımı söylesin,

Bırak halkım bana dualar etsin..." (Kramer, 2000:146) şeklindeki sözlerinden davulun eğlenmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Dönemin yazılı belgelerinden davulun evlilik törenlerinde yine kutlama amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu törenler içerisinde kutsal evlilik töreninin ayrı bir yeri vardır. Ur Sülalesi krallarından Ur-Nammu ve oğlu Şulgi Dönemi'nden itibaren kutlanan kutsal evlilik ayini Şulgi'den yaklaşık yüzyıl sonra İsin krallarından İddin-Dagan tarafından Ama-uşumgalanga adı altında kutlanmaya devam edilmiştir (Kramer, 2009). Bu törenler sırasında verilen ziyafetlerde çeşitli müzik aletleri eşliğinde söylenen şarkılardan bahsedilir:

"Kutsal kurbanlar yığıldığında, yıkayıp arıtma ayinleri yapıldığında, tütsüler yığıldığında, servi odunları yakıldığında (?), Ekmek sunuları hazırlandığında, kaplar hazırlandığında, Kral onunla birlikte yüce saraya girdi, Kutsal karısına sarıldı. Onu gün ışığı gibi büyük kürsü üstündeki tahta götürdü. Kral Utu (güneş tanrısı) gibi onun yanına yerleşti. Zenginlik, bolluk, bereket yağdı onun önüne. Onun için güzel bir ziyafet hazırlattı. "Karakafalar"ı onun önüne getirdi. Sesi Güney Rüzgar'ını bastıran davulla (?), Sarayın süsü, tatlı sesli lir-algar'la (?), İnsanın ruhunu dinlendiren harpta, Şarkıcılar insanın yüreğini coşturan şarkılar söylüyorlardı. Kral yiyeceğe, içeceğe uzandı, Ama-uşumgalanna (İddin-Dagan) yiyeceğe, içeceğe uzandı. Saray bayramda, kral neşe dolu, Halk tıka basa doymuş, Ama-uşumgalanna bitimsiz neşe içinde, Verimli taht üzerindeki günleri uzun olsun." (Kramer, 2009: 377,378).

Eski Çağ toplumları tarafından düzenlenen bu ritüeller içerisinde bayramların önemli bir yeri vardı. Bayram ritüellerine ait belgelerde tören sırasında yapılacak olan tüm eylemler ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Törene katılacak görevliler, bu kişilerin görevleri, giyecekleri kıyafetler, tanrılara sunulacak kurbanlar, törenin ne zaman başlayacağı ne zaman sona ereceği, yapılacak gösteriler, müzisyenlerin hangi müzik aletlerini çalacakları, hangi şarkıları söyleyecekleri, kral ve kraliçenin ayinlerdeki rolleri gibi pek çok detay bayram metinlerinde belirtilmiştir. Öyle ki ritüel metinlerindeki kurallar tanrıların öfkelenebileceği düşüncesiyle keyfi olarak değiştirilemezdi. Ayrıca ritüellerde karışıklık olmaması için yazılı metne sıkı sıkıya bağlı kalınması da zorunlu tutulmuştu (Reyhan, 2016: 93).

Diğer ritüellerde olduğu gibi bayramların en önemli parçası şüphesiz müzisyenler ve müzik aletleri olmuştur. Örneğin; Hititler'in KILAM "Kapı Yapısı" Bayramına⁴ (CTH 627) ait KBo X 24 II numaralı metinde tören sırasında şarkıcılar ve arkammi (tef, davul) çalan kadınların kralın önünde ve arkasında koşarken arkammi (tef, davul?) ve galgalturi (zil) çaldıklarından bahsedilmiştir (Masalcı Şahin, 2016: 85).

Dönemin yazılı belgelerinden bayramlar dışında tanrılar için düzenlenen farklı merasimlerde de müzik ve dansın iç içe girdiği anlaşılmaktadır. Örneğin; KUB 10.89 i 20-37 numaralı metinde kral ve kraliçenin Savaş Tanrısı Zababa şerefine içki içmeleri vesilesiyle şu merasim ve eğlence yer alır:

"Kral ve kraliçe oturarak dört ayağı üzerinde duran arslan şeklindeki bir kaptan (BIBRU) tanrı ZABABA şerefine içerler. Saki, lapadan yapılmış bir "ısırmalık" (vuagessar) ekmeği dışardan getirir ve krala verir. Kral ısırır. Büyük harp âleti çalınır, cambaz (şarkı) söyler, şakşakçı el çırpar. (Bu arada) davul ve çalpara (arkammi galgalturi) sürekli olarak çalınır. Dansözler oynayarak cambaza şarap dolu bir kadeh verirler..." (Ünal, 2004:104).

Metinde merasim sırasında gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar arasında davul ve çalpara gibi müzik aletlerinin sürekli olarak çalındığından bahsedilmektedir.

Dönemin yazılı metinleri gibi tasvirler de Anadolu ve Mezopotamya coğrafyalarında müziğin farklı amaç ve durumlar için kullanıldığını göstermiştir. Söz konusu tasvirlerde düşmanın bozguna uğratılmasından sonra gerçekleştirilen zafer kutlamalarının müzisyenler ve alkış gösterileri eşliğinde yapıldığını gösteren

---

⁴ KILAM kelimesi, "kapı yapısı, pazar yeri" anlamına gelmektedir. Yazın yapıldığı tahmin edilen bayram kral ve kraliçenin başkentte yaptıkları gezilerden oluşmaktadır. Halentuwa-Evi'nin açılmasıyla başlayan bayram ritüelinin üç gün sürdüğü tahmin edilmektedir (Reyhan, 2016:97).

sahneler yer almıştır (Rashid, 2004: 135; Bkz. Şekil 2-3). Eski Çağ'da düşmana korku salmak ve askerlere moral vermek amacıyla da müzik icra edilmiştir. Ancak değişen amaçlara yönelik müzik aletleri de farklılık göstermiştir. Düşmana korku salmak, askere moral vermek amacıyla çok güçlü ses çıkaran büyük davullar kullanılmıştır. Örneğin; Asur kralı Sanherib'in Güneybatı Sarayında bulunan, ancak Kral Asurbanipal Dönemi'nde işlenen ve sarayın XXXIII. odasında yer alan bir rölyef üzerinde kralın seferden dönüşü betimlenmektedir. Rölyefte görülen davulun boyutundan daha ziyade düşmana korku vermek amacıyla yüksek ritimle çalındığı anlaşılmıştır (Barnett, Bleibtreu, Turner, 1998:49–133; Bkz. Şekil 4).

Tarihi devirlerde davulun çalındığını gösteren bazı tasvirler ise; maalesef yazılı belgelerle desteklenmediği için net olarak anlaşılabilir değildir. Larsa şehrinde bulunan ve British Museum'da sergilenen Eski Babil Dönemi'ne ait levha üzerinde; ayakta duran bir erkek büyük boyda gövde kısmı kupa biçiminde olan bir davulu çalarken yan tarafında oturan ve alkışla kedisine eşlik eden bir kadın figürü tasvir edilmiştir. Levhanın sol kısmında ise yumruk şeklindeki ellerini rakibinin başına doğru tutmakta olan ve savunma pozisyonunda duran iki erkek betimlenmektedir (Bkz. Şekil 1). Bu tasvir boks sporunun davul eşliğinde yapıldığını düşündürmektedir. Ancak spor müsabakalarında müziğin kullanıldığına dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Bu nedenle boks sahnesinin, askeri talimi içeren bir etkinliği yansıtır olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Rashid, 2004:142; Sönmez, 2008:75; Sünbül, 2020: 87,88).

Sonuç

Eski Yakın Doğu toplumlarında davul, mutlak anlamda günlük hayata dair kullanılan aletler arasında yer almıştır. Elbette ki davulun günlük yaşamsal döngü içerisindeki kullanımı farklılıklar arz etmiştir. Örneğin söz konusu halklar tarafından tanrıları memnun etmek, desteklerini almak, felaketlerden korunmak amacıyla pek çok dini ritüel gerçekleştirilmiştir. Zira günün sonunda tanrıların memnun kalması Eski Yakın Doğu halkları için bolluk ve bereket anlamına gelmiştir. Tanrıların memnuniyeti adına gerçekleştirilen törenler esnasında davulların çalınması ise; gerçekleştirilen seremonilerin önemli bir parçası olmuştur. Eski Yakın Doğu'da davul sadece tanrıların memnuniyeti için yapılan törenlerde çalınmamıştır. Kötü ruhların kovulması ve salgın hastalıkların bitmesi için düzenlenen tören ve dua ayinlerinde de davul çalınmıştır. Ayrıca tasvirler ve kabartmalar üzerinde yer alan askeri yürüyüş betimlemelerinde de çeşitli müzik aletlerine ve müzisyenlere rastlanılmıştır. Nihayetinde çeşitli uygulamalardan oluşan bu ritüellerde

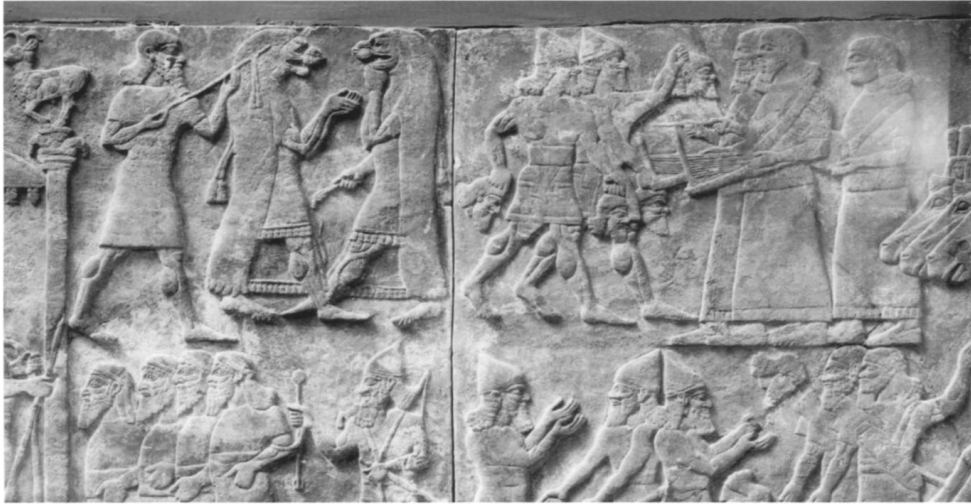
müziyenlerin ve onların kullanmış oldukları enstürmanların günlük hayatın devam eden sosyolojisi içerisinde her zaman sıra dışı ve önemli olmuştur. Dönemin belgelerinden yola çıktığımızda tanrılar kadar onların sembolleri olan müzik aletlerinin de kutsal olarak kabul edildiği ve tapınaklarda davulun korunması için özel görevlilerin bulundurulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca şarkı söyleyen ve müzik aleti çalan görevlilere tapınaklarda eğitim verilmesi şeklindeki uygulamalar dönemin toplumlari açısından başta davul olmak üzere müzik aletlerinin ve müziğin önemini ortaya koymuştur.

Nihayetinde binlerce yıldır kültürel değerlerin taşıyıcısı konumunda olan müzik aletlerinin Eski Çağ dünyasındaki kullanımına dair bilgilerimiz arkeolojik bulguların yanı sıra dönemin yazılı belgelerine dayanmaktadır. Dönemin tasvirlerinde yer alan bazı müzik aletlerinin metinlerde karşılıkları olmakla birlikte, söz konusu bu aletlerin kullanım alanlarına ve ifade ettikleri anlamlara dair günümüzde bazı tartışmalar halen devam etmektedir. Ancak başta davul olmak üzere Yakın Doğu coğrafyasında binlerce yıldır kullanılan müzik aletlerinin modern zamanlarda dahi günlük hayatın önemli bir parçası olarak varlığını devam ettirmeleri; aslında söz konusu aletlerin binlerce yıldır bu topraklardaki süre gelen kültürel mirasın önemli parçaları konumunda olduklarının en önemli ispatı olmuştur.

Şekil 1: Babil Dönemine ait levha üzerinde sağda bir müzisyen ayakta davul çalarken, oturan bir kadın figür alkışla ona eşlik etmektedir. Solda ise iki boksör resmedilmiştir (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1856-0903-1522).

Şekil 2: Asur Kralı II. Asurnasirpal'ın (MÖ 883-859) Kuzey Irak'taki Nimrud'daki sarayında taht odasını süsleyen kireçtaşı duvar rölyeflerinden birinde, Asur askerleri, yatay arp çalan iki sakallı adam ve önünde asılı duran küçük bir davul çalan sakalsız bir müzisyenin eşliğinde dans ederken mağlup olmuş düşmanların kafalarını sallayarak gösterilir (Collon, 2003:101).

Şekil 3: Ninive Kuzey Sarayı Duvar Kabartması. Asur kralı Asurbanipal (MÖ 668-630) ve kraliçe Aşşur-şarrat'ın Ziyafet Sahnesinde palmye ağaçlarının arasında bir kadın davulcunun eli görülmektedir (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1856-0909-53).

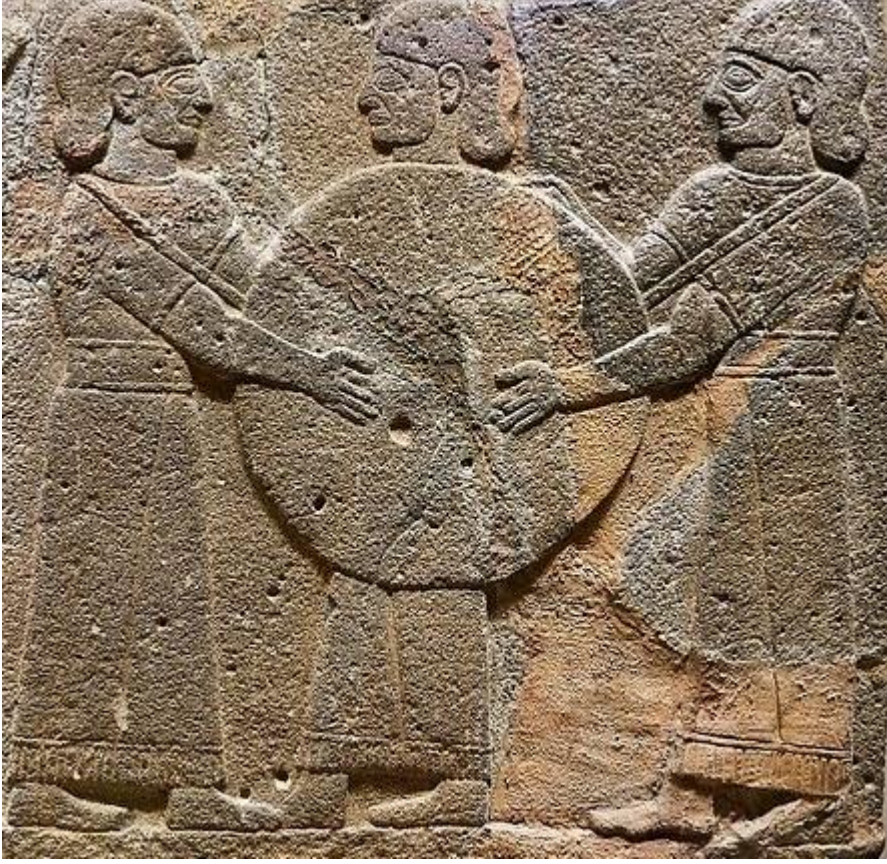
Şekil 4: Asur Kralı Sanherib'in Ninive'deki Güneybatı Sarayının Asurbanipal Dönemi'ne ait XXXIII. odasında yer alan rölyefte yatay ve dikey arp, def ve çifte obua icra eden büyük bir müzisyen kafilesi ilerler vaziyette betimlenmektedir (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1851-0902-7-b).

Şekil 5: Geç Hitit dönemine ait Kargamış ortostatının birinde üç kişi büyük bir davul çalarken betimlenmiştir (Anadolu Medeniyetler Müzesi).

Kaynakça

AKKUŞ MUTLU, S. (2012), *Eski Mezopotamya'da Törenler*, GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

AKKUŞ MUTLU, S. (2014), "Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9, ss. 278-293.

BARNETT, R. D.; Bleibtreu, E.; Turner, G. E. (1998), *Sculptures From The Southwest Palace Of Sennacherib At Nineveh*, London, British Museum Press.

BODEN, P. J. (1998), *The Mesopotamian Washing Of The Mouth Ritual: An Examination Of Some Of The Social And Communication Strategies Which Guided The Development And Performance Of The Ritual Which Transferred The Essence Of The Deity Into Its Temple Statue*, The Johns Hopkins University, Doctoral Thesis.

- BOUZARD, W. (1997), *We Have Heard With Our Ears, O God: Sources of the Communal Laments In The Psalms*, SBL Dissertation Series 159, Atlanta, Scholars Press.
- COLLON, D. (2003), "Dance İn Ancient Mesopotamia", *Near Eastern Archaeology*, Vol. 66, No.3, pp. 96-102.
- COOPER, J. S. (2006). "Genre, Gender, and the Sumerian Lamentation", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 58, pp. 39-47.
- DİNÇOL, B. (2003a), *Eski Önyasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- DİNÇOL, B. (2003b), "Hititlerde Müzik", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 119, ss. 50-55.
- ELİADE, M. (2002), *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- GELLER, M. J. (2002). "West Meets East: Early Greek and Babylonian Diagnosis", *Archiv für Orientforschung*, Vol. 48, No. 49 pp. 50-75.
- ŞAHİNBAŞ ERGİNÖZ, G. (1999), *Hititlerde Anatomi ve Tıp*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- KRAMER, S.N. (1940), "Lamentation Over the Destruction of Ur", *The Oriental Institute Of The University Of Chicago Assyriological Studies*, (12).
- KRAMER, S., N. (2000), *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, (Çev. Hamide Koyukan), 1. Basım, İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- KRAMER, S. N. (2009), *Tarih Sümerde Başlar*, (Çev. Hamide Koyukan), İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- LENZI, A. (2011), *Reading Akkadian Prayers and Hymns An Introduction*, Edt: Ehud Ben Zvi, Roxana Flammini, Atlanta, Society of Biblical Literature.
- MASALCI, G. (2012), *Hititlerin Kullandığı Bir Müzik Aleti: GIŠ³ DİNANNA*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MASALCI ŞAHİN, G. (2016), "Hititçe Çivi Yazılı Belgelerde Geçen Sümerce Bir Müzik Aleti: (GIŠ³)ŞĀ.A.TAR/TIBULA", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, ss. 82-90.

MASALCI ŞAHİN, G. (2018), *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

MCINTOSH, J. R. (2005), *Ancient Mesopotamia New Perspectives*, USA, ABC-CLIO Publisher.

MURAT, L. (2003), “Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anadolivum*, C.6, S. 2, ss. 89-109.

ODISHO, A. Y. (2004), *The Akitu Festival In Mesopotamia The Expression Of Royal Ideology Through Religion, Ritual, And Architecture*, Thesis The Department Of Near Eastern Studies The University Of California.

PELED, I. (2017).” Cultural Transformations from Mesopotamia to Hatti? The Case of the GALA”, *Journal of Cuneiform Studies* , Vol. 69, pp. 109-116.

PETTER, D. L. (2009), *The Book Of Ezekiel: Patterned After A Mesopotamian City Lament?*, Doctor's Thesis of Philosophy, Department of Near and Middle Eastern Civilizations University of Toronto.

RASHİD, S. A. (2004), “Mezopotamya ve Anadolu'da Müzik Kültürü”, *I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 129-145.

REYHAN, E. (2016), “Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri”, *Turkish Studies*, C. 11, S. 16, ss. 89-114.

SACHS, C. (1968). *The History Of Musical Instruments*, Newyork, W.W Norton Company Publishers.

SAY, A. (2006), *Müzik Tarihi*, Ankara, Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

SAYIN, M. (2018), *Neolitik Çağ'dan Hititlere Anadolu'da Müzik ve Enstrümanlar*, 1. Baskı, Ankara, Akademisyen Kitabevi.

SÖNMEZ, D. (2008), *Antik Dönemde Anadolu'da Müzik ve Müzik Aletleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

SÜNBÜL, N. (2020), *Eski Mezopotamya'da Müzik (Sumer, Akad ve Asur)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÜNAL, A. (1980), “Hitit Tıbbının Ana Hatları”, *Belleten*, C. XLIV, S. 175, ss. 475–495.

ÜNAL, A. (2003), *Hitit Devrinde Anadolu II*, 1. Baskı, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

ÜNAL, A. (2004), “Çivi Yazılı Hititçe Kaynaklara Göre Hititler’de ve Çağdaş Eski Anadolu Toplumlarında Müzik, Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar”, *I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 98-118.

VEENHOF, K. R. (2017), *Kültepe Tabletleri VIII*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YÜCEL, Ç. (2021), “Müziğin Kökenine Yönelik Arkeolojik Bir Değerlendirme”, *Lokman Hekim Dergisi*, C. 11, S. 1, ss. 16-29.

İnternet Kaynakları

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1856-0909-53

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1851-0902-7-B

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1856-0903-1522